

CSIBRA ISTVÁN

A különbségek méltósága

(Diane Heacox: Differenciálás a tanításban, tanulásban.
Kézikönyv a 3–12. évfolyam számára. Szabad Iskolák
Alapítvány 2006)

A legilletékesebbtől, Czike Bernadett szakmai vezető egyik nyilatkozatából tudjuk, hogy a Szabad Iskolák Alapítvány – melyet ma már röviden SZIA Műhelyként emlegetnek – az 1991-ben létrejött Új Oktatásért Alapítvány, illetve az Új Pedagógiai Műhely utódja. Tevékenységének főbb területei: a pedagógusképzés és -továbbképzés reformja; közös műhely teremtése az általános iskolai tanárok számára; a gyermekközpontú, a személyiséget, egyéniséget messzemenőig figyelembe vevő nevelés szorgalmazása és elősegítése; a hátrányos helyzetű gyerekek alternatív pedagógiáinak, illetve egyáltalán az alternatív oktatási-nevelési módszereknek a kidolgozása és propagálása; személyiségfejlesztő kurzusok szervezése pedagógusok számára a megújulási képesség fejlesztése céljából, stb. Gyakorlati oldalról mindez szakmai szolgáltatásokban, pedagógiai kutatásokban, taneszköz-fejlesztésben, iskolaválasztási tanácsadásban, pedagógus- és szülői csoportokkal való foglalkozásokban, könyvkiadásban és -terjesztésben jelentkezik.

E könyvkiadási tevékenység impozáns és ígéretes példája Diane Heacox amerikai gyakorló pedagógus és pedagógiai szakíró *Differenciálás a tanításban, tanulásban* című könyve, amely a SZIA-könyvekként meghirdetett új sorozat nyitódarabja, s ugyanakkor Spencer Kagan *Kooperatív tanulás* című – szintén az alapítvány támogatásával megjelentetett – könyve folytatásának is tekinthető. A sorozat szerkesztői az alkotó iskolai légkör kialakítását és változatos pedagógiai módszerek alkalmazását vállaló pedagógusoknak kívánnak segíteni a főként gyakorlati ismeretekre és módszerekre koncentráló, jól használható kiadványaikkal.

Mindehhez jó ajánlólevél Diane Heacox igényesen magyarított kézikönyve a tanításban, tanulásban érvényesítendő differenciálásról, személyenkénti különbségtételről. Heacox a könyvében kifejtett és a pedagógusoknak a 3–12. évfolyamon ajánlott oktatási stratégiát két elméleti modellel támasztja alá. Az egyik Benjamin Bloom ún. céltaxonómiája (*Taxonomy of Educational Objectives*, 1984), a másik pedig Howard Gardner elmélete a többszörös, többféle intelligenciáról (*Frames of Mind*, 1993). Ezek fényében fejt ki mondanivalóját a mai tanulók személyiségének, adottságainak sokféleségéről, s az ennek megfelelően alkalmazandó tanítási, illetve *tanultatási* módszerekről. Első lépésként különösen fontos feladatnak tartja az informálódást a diákok családjáról, szociális és gazdasági hátteréről, korábbi tanulmányaikról, illetve érdeklődési körükről, fogékonyságukról, tanulási hajlandóságukról. Meggyőzően kifejti, hogy

mit és hogyan érdemes leginkább tanítani, s milyen differenciálási eljárások rendelkezhetők az egyes tantervi célokhoz. Szerinte a differenciálás kritikus eleme a sokféleség, változatosság és a motiválás, de itt is Bloomot és Gardnert hívja segítségül. Úgy véli, hogy a differenciálás lelke a rugalmas csoportalakítás, amely persze előnyösen eltér az általában alkalmazott csoportképzési módszerektől. Részletezi a személyre szabott feladattervezés különféle módozatait, illetve a stratégiákat, amelyek lehetővé teszik, hogy a diákok érdeklődésük és képességeik szerint válasszanak a különböző tanulási módok és tevékenységfajták közül. Mindezek után következik a differenciáltan, személyre szólóan kialakított feladatok végrehajtásának igazságos értékelése, osztályozása, a minőségi követelmények, a kellő szigor és ösztönzés jegyében.

A szerző szerint az iskolai osztályszervezet nem lehet akadály a különbségtételen alapuló tanításnak, s megszívlelendő gondolatokkal és támpontokkal kiegészítve foglalja össze a tanulócsoport differenciált működtetésének a könyvben több helyütt is kifejtett elveit. A két pólus önmagától adódik: egyfelől a hátrányos helyzetű és ezért speciális szükségletű, másfelől a kiemelkedően tehetséges diákok csoportja, de nyilvánvaló, hogy nemcsak e két csoport között, hanem ezeken belül is érvényesíteni kell a differenciálás elveit és gyakorlatát. Ezért külön-külön is foglalkozik a szerző a sajátos szükségletű diákok, illetve a tehetséges diákok oktatásával. Az előbbieknél a tanulási nehézségek, a magatartási problémák, a mozgáskorlátozottság, az autista tünetek, a kettős vagy többszörös hátrányok szabják meg a célravezető módszereket. Az utóbbiaknál pedig a jó tanuló és a tehetséges tanuló megkülönböztetéséből érdemes kiindulni, s a tehetségesek esetében az ún. HEKAMEM (angolul SCAMPER): a helyettesítés, kombináció, adaptáció, módosítás, másfajta felhasználás, elhagyás, megfordítás/újrendezés differenciálási elveit és technikáját célszerű alkalmazni.

Érdekességként és kedvcsinálóként érdemes sorra vennünk a Gardner-féle nyolc intelligenciafajta, amelyek – mint a személyiséget meghatározó domináns tényezők – nagyon is indokolják a tanulók közti különbségtételt. Szakítva az elavult intelligenciateszttel, amely túlságosan szűken értelmezte a kognitív képességeket, az intelligencia vagy az „okosság” fogalmát, a „többszörös intelligencia” elmélete nyilvánvalóvá teszi, hogy a diákok gondolkodásbeli erősségei és korlátai nemcsak a tanulásuk módjára vannak hatással, hanem a tudásuk érvényesítésére, az életben való helytállásukra is.

A *verbális/nyelvi* intelligencia elsősorban a beszéd és írás-olvasás révén való tanulás, érintkezés, önkifejezés alapja. A *logikai/matematikai* képesség az ok-okozati összefüggések kutatására, számok és elemzések, matematikai törvényszerűségek révén való tanulásra predesztinál. A *vizuális/térbeli* intelligenciájú diákoknak elsősorban a belső szemléletük fejlett, s a dolgok vizuális megjelenítése révén tanulnak és fejezik ki magukat legkönnyebben. A *testi/kinesztéziás* képességűeknél a mozgásintelligencia dominál, s ilyesfajta gyakorlati tevékenységek segítik őket a tanulásban. A *zenei* intelligenciájúaknak főként a ritmus- és dallamérzékük jó, s még akkor is erősen hat rájuk a zene, ha e téren nem kiemelkedő képességűek. Az *interperszonális (személyközi)* intelligenciájúak rendszerint jó szervezők

és kommunikátorok, s könnyen működnek együtt a többiekkel. Az *intraperszonális* (személyen belüli vagy személyes) intelligenciával rendelkezők elmélyülésre hajlamosak, tisztában vannak önmagukkal és érzelmeikkel, magabiztosak, őrzik a függetlenségüket, szívesebben tevékenykednek egyedül, s így reflektálnak a környezetükre. A *gyakorlati/tudományos* beállítódású diákok pedig maguk szeretik megfigyelni, kutatni és felfedezni a jelenségeket, a dolgok voltaképpeni működését. Mindez persze csak az első vázlatos megközelítés, mert hiszen az egyes gyerekek/emberek lehetséges domináns intelligenciájához – különböző összetételben, mértékben és arányban – más intelligenciafajták kapcsolódnak, ami gazdagon árnyalja a képet. A szerző például „többszörös intelligencia” jegyzékében ötvennyolc különböző kérdést tesz fel a szülőknek, hogy meg tudakolja gyermekük intelligenciájának, képességeinek, hajlamainak, kedvteléseinek sajátosságait.

A másik jelzett alapmű, Bloomtól *A nevelési célok taxonómiája* nem is annyira a mit tanítsunk, hanem inkább a hogyan tanítsunk kérdéskörénél kerül elő Heacox kézikönyvében. Az oktatáspszichológus a gondolkodásnak az oktatásban is figyelembe veendő hat szintjét írja le. Az alapszint a *tudás*, a lexikális ismeretek felidézése. Ezt követi a *megértés* szintje, a magyarázat, összefoglalás. Aztán jön az ismeretek, a tanultak *alkalmazása*, az ezen a szinten való gondolkodás. Magasabb szint az *elemzés*, az osztályozás, kategorizálás. S erre épülhet az *értékelés*, például történelmi személyek megítélése. Végül pedig a kreatív gondolkodást kívánó *szintézis*, az újraalkotás. Ha pedig mindezt összevetjük Gardner nyolcféle intelligenciájával, máris elmélyül, kiteljesedik a kép, a két koncepció ugyanis értelmezi, magyarázza egymást. Gardner azt sugallja, hogy minden egyes diáknak van valamilyen gondolkodásbeli vagy tanulásbeli erőssége, és a diákok könnyebben tanulnak, ha tanáraik ezekre építenek, ezeket mozgósítják. Tehát minél változatosabb tanulási lehetőségeket, módokat kínál az iskola, annál több diák válik a maga sajátos képességei szerint motiválttá, s egyre magasabbra emelkedhet a Bloom-féle szinteken. A szerző végül a Gardner- és Bloom-féle két szempontrendszerrel igen tanulságosan és szemléletesen egy hatalmas integrációs mátrix-mintában veti és dolgozza össze, egyetlen példa: a 19. századi amerikai regény alapján.

A túlságos elméletieskedéstől tartózkodó és a gyakorlati megoldásokra, teendőkre koncentrálnó kötetnek egyébként is nagy erénye a rengeteg összefoglaló táblázat, sokszorosítható lap, ábra, szemléltető anyag és minta, illetve – mutatis mutandis – felhasználható kész fogalmazvány a tanárok számára. Ezek közül csak ízelítőül néhány: Tanítási stílusom jellemzői, A diák tanulási profilja, Érdeklődési területek, Projektek, beszámoló, Levél- és válaszlevélminta, Tantervtérkép, Készségek példatára, Mátrixterv, Munkanapló, Forrásnapló, Önértékelés, Önreflexió, Munkalapok, Projektmenü stb.

Mindennapi téma, hogy korunkban mindenkinek egész élete végéig szüntelenül tanulnia kell (akár újabb és újabb szakmákat), ha folyamatosan munkát akar találni, s boldogulni akar a családjában, a társadalomban. Nyilván hatványozottan igaz ez a pedagógusokra, a tanulók tanítóira! Nem véletlenül hangsúlyozza a szerző, hogy a tanítás nem egy-

KÖNYVEKRŐL, FOLYÓIRATOKRÓL

szerűen reprodukzív, hanem alkotó tevékenység, különösen akkor, ha a pedagógus igyekszik megtalálni a diákjainak személy szerint legmegfelelőbb olyan tanulási módokat, amelyek a szükségleteikre és erősségeikre építenek, de esetleges gyengéiket is figyelembe veszik. Nos, Diane Heacox könyve – mint akár egy tanártovábbképző kurzus alapanyaga – friss, korszerű szemléletével éppen ezt igyekszik elősegíteni.

A REGIO 2007. I. számának tartalmából

MINERVA

Ernst Gellner: Nacionalizmus-tipológia (ford.: Barabás András)

PEREMEK

Fosztó László: Királyok, papok, újságírók és az angol bárónő – romániai romák a posztoszocialista nyilvánosságban

Borbély Sándor: Változó „határjelek” – a péterfalvi cigányok kulturális és etnikus identitása

Szabolcska Orsolya: Sorsunkba zárva

MŰHELY

Olti Ágoston: A Kommunisták Romániai Pártja és a romániai nemzetiségi/területi kérdés a két világháború között

T. Szabó Levente: Egy tárgy nemzetiesítési kísérlete – stratégiák, kontextusok és határok egy értelemadási folyamatban

RECENZIÓK

Gidó Attila: Kollázs a háromszéki zsidóság történetéről (Féder Zoltán: *Zsidók Háromszéken, Sepsiszentgyörgy 2006.*)

Bognár Zoltán: Autonómia – nem kisiskolás fokon (Győri Szabó Róbert: *Autonómia, regionalizmus, kisebbségek, Budapest 2006.*)

Gyapay Marianna: Gyógyító királyok a 20. században (Nicolas Mariot könyvéről)